

אימרות וחידושי תורה "בית ישראל"

מרשימות הגר"ש רפאל זצ"ל, אימרות וחידושים ששמע מהאדמו"ר בעל
ה"בית ישראל" בהזדמנויות שונות.

פרשת תולדות

אמר אדמו"ר (שליט"א) [זצ"ל] בשם התפארת שלמה בדרך צחות. חז"ל אמרו [ב"ר מה, ה] מפני מה היו אמותינו עקרות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים¹. וקשה הרי הצדיקים יכולים להתפלל על הרבה דברים אחרים, ומדוע צריך הקב"ה לסובב שיהיו אמותינו עקרות בשל כך. אלא הפי' הוא דהקב"ה מונע טרדות של ילדים וכדו' מאת הצדיקים ולכן מסובב שנשותיהם תלדנה כמה שנים מאוחר יותר כדי שבינתיים יוכלו בעליהם הצדיקים לעבוד את ה' בתורה ותפילה דכ"ז שאין בנים הראש פנוי לעבודת ה'. וזה הפי' מתאוה לתפלתם של צדיקים שיוכלו להתפלל להי"ת בראש פנוי ללא טרדות. והוסיף, שאצל לאה לא היה שייך הטעם הזה, שבלאו הכי הציקה ליעקב שיהיו לה בנים כי פחדה שיגרשנה ותהיה לעשיו הרשע, וממילא היה מוטרד ולכן היו לה בנים תיכף ולא היו מוסיפים ליעקב טרדה בעבודת ה'.

פרשת וישב

איתא במדרש וישב יעקב, צדיקים מבקשים לישב בשלוה אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשים לישב בשלוה בעוה"ז. לשון אחרת איתא במדרש שלא הקב"ה אמר זאת אלא השטן. ואמר, שאפשר ששתי הלשונות אחד הם. דהשטן שאל בסימן שאלה וקטרג דהאם לא מספיק להם לצדיקים שיש להם עוה"ב והם עוד מבקשים לישב בשלוה בעוה"ז אבל הקב"ה

1 במד"ר שם: למה נתעקרו האמהות, שהקב"ה מתאוה לתפילתן ולשיחתן. וביבמות סד, א: מפני מה היו אבותינו עקורים, מפני שהקב"ה מתאוה לחפילתן של צדיקים.

אמר בניחותא, דאח"נ דכדי לעבוד את ה' וללמוד באמת אין מספיק שיהא להם עוה"ב אלא צריכים לישב בשלוה בעוה"ז.

עה"פ [בראשית לו, כא]: וישמע ראובן ויצילהו מידם. הק' בשם הספרים (קדמונים ואחרונים) איזו הצלה יש כאן במה שהשליכו אל הבור, והרי חז"ל אמרו שהיו בו נחשים ועקרבים, ובגמ' איתא שהמשליך אשה לגוב אריות אינו יכול להעיד שמתה, אבל אם השליכה לגוב נחשים יכול לומר שמתה, וא"כ במה הצילו ראובן בזה שהשליכו לבור מלא נחשים. ואמר שראה בספר אחד שנדפס לפני מ' שנים, שהביא סיפור שרמ"מ מרימנוב השתוקק פעם באמצע הלילה לעלות לארץ ישראל, ושלח את משמשו להודיע לבעל העגלה שיכתונן לצאת לדרך, וכשבא המשמש לבעל העגלה התרעם הלה ואמר שבאמצע הלילה אינו מוכן בשום אופן לשגעון כזה, ומה גם שהנסיעה לא"י נמשכת מספר חדשים והרבה טרדות יש בדבר. אך כששמעה אשתו את התנגדותו אמרה לו מכיון שקדוש עליון רוצה כך ודאי לא יאונה לך כל רע ואתה מוכרח לקיים רצונו ואם לא כולנו מתים. הסכים בעל העגלה ויצאו לדרך, כשלנו באכסניה אצל פריץ אחד, שבר בעל העגלה במזיד או בשוגג חלון אחד, כעס מאד הפריץ ויצא עם אקדחו ושאל מי שבר את החלון, הצביע בעל העגלה על רמ"מ ואמר שהוא עשה זאת, שמע זאת הפריץ וחזר למקומו ולא פגע באף אחד מהם. שאל רמ"מ, מה ראית להצביע עלי וכי דמא ריך סומק טפי. השיב לו בעל העגלה: תחילה כשבא המשמש אלי ואמר לי שרצונך לנסוע לא"י לא הסכמתי בשום אופן, רק אשתי אמרה לי שאתה קדוש עליון וצריך לקיים רצונך, והסכמתי, והלכתי מתוך מחשבה זו. עכשיו כשנשבר החלון חשבתי, אם באמת הנך קדוש עליון לא יאונה לך כל רע אף אם אצביע עליך, ואם לא הרי לא איכפת לי שיקרה לך משהו דנסיעתי וטרחתי היא רק בגלל זה שהנך אדם גדול. וה"ה בראובן, ראובן חשב שיוסף הצדיק הוא קדוש עליון והבין שממילא לא יאונה לו כל רע ולכן השליכו אל הבור, וחשב ממה נפשך אם באמת קדוש עליון הוא לא יאונה לו כל רע מן השמים, ואם לא לא היה איכפת לו.

עה"פ: [שם לו, י]: ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה וגו'. וברש"י כתב דהיא כיוונה לשם שמים שראתה שעתידיה להעמיד בנים ממנו ולא ידעה אם ממנה או מבתה. והרי אם היא התכוונה לש"ש יוסף ודאי ידע זאת וא"כ מדוע סירב. אלא שהיתה כאן תערובת של עבירה ומצוה, עבירה — עצם המעשה ומצוה — התולדות. ולא ידע יוסף איזה צד גובר והוא הנכון, אך מכיון שראה שהיא דברה אליו יום יום הבין שצד העבירה הוא העיקר כאן, כי יצר הטוב לא מנסה לשכנע את האדם ללא הרף, אלא פעם אחת שיש כאן מצוה ודי, ומזה שניסתה לשכנע את יוסף יום יום הבין שיצוה"ר פועל כאן, אתה ישן לו והוא ער לך, יצוה"ר לא מניח לאדם לא ביום ולא בלילה. והפ"י הוא בגלל שדברה אל יוסף יום יום, לכן לא שמע אליה, כי הבין שעצת היצר בדבר.

[תקצוח]

פרשת מקץ

יש להבין מדוע בסוף פרשת מקץ התרפסו האחים לפני יוסף ואמרו עבדים אנחנו וכו', ואילו בתחילת פרשת ויגש נתהפכו הדברים מן הקצה אל הקצה ויהודה דיבר בתקיפות ובהעזה כלפי יוסף. ועי' במדרש שאמר יהודה שאם לא יחזיר יוסף את בנימין יהרגנו וכו'. והפי' הוא דהנה הקב"ה אמר לאאע"ה כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ד' מאות שנה וגו', וחשב יהודה דהנה עכשיו מתחילה הגלות וקיבל ע"ע את הדין ונכנע הוא ואחיו ליוסף. אבל כשראה שיוסף מתכונן להשאיר רק את בנימין במצרים ואת כל האחים לשלוח חזרה הבין שלא מתחילה הגלות כאן, ורק בתואנה הוא בא אליהם ולכן החל לדבר בחריפות.

פרשת ויגש

איתא במדרש עה"פ [בראשית מד, ג]: ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, שיוסף אמר להם תוכחה ולא יכלו לעמוד בפני תוכחתו. וקשה דהיכן מצינו שאמר להם דברי מוסר. וכן קשה שכתוב בפסוק אני יוסף העוד אבי חי, והרי קודם לכן שאלם השלום אביכם ויאמרו שלום, ומדוע שאלם תיכף לאחר שהתגלה להם העוד אבי חי, שוב פעם. ותי' בשם ספרים קדמוניים-אחרונים, דהנה יהודה טען כל הזמן שיעקב אבינו ע"ה לא יוכל לחיות בשום אופן בלי בנימין, והורידו עבדיך את שיבת אבינו ביגון שאולה וגו', ולכן כשנתגלה יוסף מיד אמר להם הנה אני יוסף הייתי אהוב על אבי מכל בניו כי בן זקונים הוא לו, ואע"פ שהייתי כאן כ"ב שנים ולא ראיתיו בכ"ז הוא חי עדיין, וא"כ מה הטענה שללא בנימין הוא לא יחיה אם ישאר כאן במצרים, ואיך חי מבלי לראות אותי כ"כ הרבה זמן. וזהו מש"כ אני יוסף העוד אבי חי, דהרי אבא חי עדיין ומה טענתכם כלפי בנימין אם ישאר כאן. וזהו מש"כ במדרש התוכחה שאמר להם וע"ז לא יכלו להשיבו.

אמר עוד, שיהודה מסר עצמו כ"כ שבנימין יחזור ובשום אופן לא רצה להשאירו לבדו, כי זו היתה תשובת המשקל שלו לחטא שחטא קודם, ותשובה היא ע"י שיזכה אחר ותכנס בו יר"ש וזה יהיה קצת תיקון כלפי שמיא.

פרשת שמות

עה"פ [שמות א, יז]: ותיראנה המילדות את האלקים. הקשה, כיצד אמרו המילדות שקר כי לא כנשים המצריות העבריות. ובמדרש תירצו דבשעת סכנה – שעה של פקו"נ מותר גם לשקר. והוסיף לתרץ, לגבי צדיקים מובא צדיק גזור והקב"ה מקיים [ואמר שאינו יודע היכן כתוב מאמר כזה אבל זה מקובל²].

2 ראה מד"ר בשלח כה, טו: השומר שבת גזיר והקב"ה מקיים.

ובאע"ה כתיב כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, דירא אלקים היא מדריגה גדולה. וכן כתוב ותיראנה המילדות את האלקים, וחז"ל אומרים שהמילדות היו יוכבד ומרים, וא"כ היו נשים גדולות, וכתיב [איוב כב, כח]: ותגזור אומר ויקם לך. שמה שהצדיק אומר כך נהיה בשמים, ונהפך הדבר למציאות. וכאן ע"י שהמילדות אמרו כי לא כנשים המצויות העבריות נהיה באמת הדבר כך כי צדיק גוזר וכו', ולכן לא אמרו שקר כי שינו המציאות.

עה"פ [שם ב, כ]: קראן לו ויאכל לחם, פירש"י לומר שמא ישא אחת מכם כד"א כי אם הלחם אשר הוא אוכל. ושאל, מדוע היה צריך לומר להן בלשון רמז קראן לו ויאכל לחם, ולא אמר להן בפירוש שמא ישא אחת מכן. ותי' דיתרו ידע דמשה הוא מצאצאיו של יעקב אע"ה שהוא לומד תורה, ומבניו יצא אח"כ בן עזאי שאמ' חשקה נפשי בתורה ולא רצה כלל לישא אשה, וחשב יתרו שמא משה באמת לא רוצה לישא אשה כי חושש שמא יזיק לו הדבר ללימוד ואחר נישואיו לא יוכל לעסוק בתורה כראוי, ורמז לו בזה יתרו קראן לו ויאכל לחם דקודם הוא מביטח לו כמה שנים קעסט אחר החתונה שיוכל ללמוד בשקט ואח"כ יסתדר הדבר. ולכן רמז קראן לו ויאכל לחם שרצה לרמוז ג"כ ללחם כפשוטו, דכשישא אחת מכן יאכל אצלו לחם כמה שנים ללא דאגה.

פ ר ש ת ב א

מובא בספרים קדמוניים שעם ישראל יצא ממצרים בדיוק ברגע הנכון, ואילו היה נשאר שם עוד מעט היה כלה. זה גם הפי' [שמות יב, יז]: ושמרתם את המצות, ודרשו חז"ל ושמרתם את המצוות מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה. כשבאה לאדם שעת כושר הריהו צריך לנצלה, כי אין לדעת מה יהיה ברגע הבא. שמא אז לא יוכל לעשות המצוה באותה התעוררות כברגע זה. וזה הפי' כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים — ושמרתם את המצות. כשם שיצאו ממצרים בדיוק ברגע הנכון, ואילו היו נשארים עוד היו כלים, כך הרישא של הפסוק ושמרתם את המצות — דמצוה שבאה לידך אל תחמיצנה כי אין לדעת מה יהיה אח"כ. ואפ"ל שזו היתה טענת משרע"ה להשי"ת [שמות לב, יא] למה ה' יחרה אפך בעמך, הלא כל חטא העגל היה בגלל שאחרתי ברגע אחד, כמבואר שטעו בחשבון הימים, וא"כ אין זה חטא כ"כ נורא כי אם הייתי בא קודם הרי לא היו חוטאים.

פ ר ש ת ב ש ל ח

עה"פ [שמות יד, כה]: ויסר את אופן מרכבותיו וינהגהו בכבדות. הק' בשם הטור דצ"ל ויסר את אופני מרכבותיו ומהו אופן בלשון יחיד. ותי' דאם היה מסיר שני אופנים ושנים היו נשארים אין הדבר נורא כ"כ דהיתה המרכבה נגררת על הארץ במקום הגלגלים שנפלו, אבל כששלשה גלגלים נשארו ורק אחד נפל אין

[תר]

המרכבה יכולה להתנהל כדרכה כי נופלת מצד לצד וזהו וינהגהו בכבודות, ולכן כתיב אופן לשון יחיד שהסיר הקב"ה רק אופן אחד.

עה"פ [שם טו, ב]: זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו. הקשה, דצריך להיות הפוך קודם אלהי אבי ואח"כ אלי, דתחילה הילד לומד להכיר את הקב"ה מאביו, ואח"כ מגיע לידי הכרתו מעצמו, ומהו שינוי הסדר. ואמר, שבזמנים כתיקונם באמת הסדר הוא כך דתחילה לומד הרך הנולד מאביו ואח"כ מגיע לידי הכרה מעצמו, דיש מצות ושננתם ע"י האב וכד', אבל ביציאת מצרים היה זה זמן שלא כתיקונו. דפרעה גזר על השמדת הזכרים וממילא החביאו אותם ולא היו יכולים האבות ללמדם כפי הראוי, ולפעמים הבנים גדלו כלל ללא חינוך ולא הכירו את אבותיהם, וממילא הגיעו להכרת ה' מכוח עצמם, ולכן כתוב קודם זה אלי ואנוהו ורק אח"כ אלהי אבי וארוממנהו.

ואמר, שעוד אפשר לפרש, דהנה הבעש"ט אמר על תחילת התפילה שמתחיל אלקינו ואלקי אבותינו, מדוע מזכירים קודם אלקינו ורק אח"כ אלקי אבותינו אלקי אברהם וכו'. ואמר שהאדם צריך קודם להגיע להכרת הבורא מעצמו ולא לסמוך על מה שעבדו להכירו האבות, אלא צריך לעבוד בעוה"ז ככל יכלתו ובכוחו הוא, ורק אח"כ להגיע אליו מתוך מה שעמלו האבות. ועפ"ז יש לפרש כאן זה אלי ואנוהו וגו', שקודם אדם צריך לעבוד כמה שיכול ומתוך כך להגיע להכרת הבורא ית', ורק אח"כ לצרף זכות אבות. עוד הוסיף, דאפ"ל בהיפך דאדם אחרי שעבד יכול לומר שהכיר את הבורא מכוחו הוא ואין צורך לצרף זכות אבות אחרי עמלו הוא, ובאה התורה לומר שאסור לחשוב כך אלא אחרי עבודתו עדיין צריך לכלול תפילתו בתוך כלל ישראל, ואין ערך לעבודתו אם לא יצרף גם זכות אבות שתסייעהו. וזהו אלקינו ואלקי אבותינו – שצריך צירוף זכות האבות, וגם זה אלי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו.

פרשת פקודי

על פירש"י בריש פרשת פקודי. סיפר, מעשה בלזל שלווה מעות ונתן משכון עבור המעות, והמשכון היה שוה הרבה פחות מהמעות, ותמיד טען המלוה הב לי מעותי או משכון אחר שוה לערך ההלוואה, אך הלזל טען הרי יש לך משכון ולא רצה להתחשב בזה ששוה פחות ותמיד דחהו למלוה ביש לך משכון סכ"ס. כך עם ישראל הרי חטא הרבה והיה צריך לשלם הרבה יותר, אך הקב"ה טען הרי נתנו לי משכון וזהו המשכון שנזכר ב' פעמים שנתמשכן בשני חורבנים על עוונותיהם של ישראל (רש"י הנ"ל), ואף שהיו צריכים לשלם יותר מ"מ הרי נתנו משכון.

פרשת בהר

עה"פ [ויקרא כה, כא]: וציויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת הארץ את התבואה לשלש שנים. הקשה, אז"ל וכי יהא חוטא נשכר שגם בשנה השישית

[תרא]

תהיה לו תבואה לשלש שנים וגם יעבוד בשביעית וירוח. ותי' דאין הפי' שבתחילת השנה השישית תעשה הארץ תבואה לשלש שנים, אלא עד השנה השביעית לא יהא לו כלום ואח"כ מי שישמור שביעית או תחול הברכה בפירות השמורים לו באסמו שישביחו לשלש שנים. והוסיף, שעפי"ז אפשר להבין את המדרש עה"פ [תהלים קג, כ]: גבורי כוח עושי דברו לשמוע בקול דברו. ואיתא במדרש שהכוונה לשומרי שביעית. ולכאורה קשה מהי הגבורה של שמירת שביעית אם בשנה השישית יש לו כבר תבואה לג' שנים, אלא עפ"י הפי' שעד כניסת השנה השביעית אין לו שום ריוח ובכ"ז סומך על הבטחת הי"ת שלא יחסר לו, א"כ זוהי גבורה.

ברש"י, אוכל קמעה ומתברך במעיו. הקשה, הלא בכל התורה כולה יש נטיה למעט בניסים גלויים ככל האפשר ולהתאים הדברים להנהגה הטבעית. וכאן כתוב ועשת את התבואה לשלש שנים וא"כ זה נס גלוי. אלא עפ"י רש"י מבוארים הדברים אוכל קמעה ומתברך במעיו, א"כ אין זה נס גלוי שהכל רואים שמשביחה התבואה, אלא הברכה היא במעיו שהוא אוכל פחות ואין זה נס גלוי דשמא מצד טבעו אינו זקוק כ"כ להרבה אוכל ואיש אינו מבחין בכך.

פ ר ש ת ש ל ח

[עה"פ טו, יט]: והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה'. אמר, שבנ"י רצו להשאיר במדבר כי היה להם כל טוב ברוחניות, הם היו בקעסט אצל הרבש"ע, והי' להם תורה ויר"ש והנהגה טובה. וחששו מאד מה יהיה כשיבואו לארץ, אולי תשתנה ההנהגה ומי יודע איך יהיה מצבם ברוחניות. לכן אומר הפסוק והיה באכלכם את לחם הארץ תרימו תרומה לה', וזוהי הבטחה שגם באכלכם לחם הארץ, בכ"ז תזכו להרים תרומה לה' ולעלות בתורה ויר"ש, והבטיח להם שגם בא"י יהיה מצבם הרוחני בכל טוב. והוסיף, שהוא אומר זאת תמיד שאע"פ שבאכלכם מלחם הארץ מ"מ צריך להרים תרומה לה'.

עה"פ [הג"ל]: והיה באכלכם את לחם הארץ תרימו תרומה לה'. אמר, שעיקר העבודה אצל החסידים היתה בענין אכילה, לזכך את החומר ולהפוך את הגשם לרוח, כי ע"י אכילה אפשר להתגשם. תפילה זה כולו רוחניות, ואם לא עובדים על תפילה א"א להתגשם משא"כ אוכל. ומעשה בהרבי ר' ברוך ז"ל שבא אליו יצה"ר באמצע התפילה, ובקשו שיעזבנו ויבוא אצלו בשעת האוכל ואז ינצחנו כי שם לא פוחד ממנו. והו' הצום ביוכ"פ שזוהו עינוי לגוף וטוב לנפש, ובעיו"כ זהו עינוי לנפש — מצות אכילה — וטוב לגוף. ואפשר לומר שבעיו"כ ג"כ אין זה עינוי לנפש כי התורה מצוה לאכול, ואין זה אכילה גשמית, והיכן שהתורה מצוה לאכול נהפך מחמירות לרוחניות ומהאכילה יוצא רוחניות, ועפ"י יש להבין מה שבנ"י במדבר לא היו שבעי רצון מן המן ואמרו: "בישבנו על סיר הבשר ובאכלנו לחם לשובע", וכי היו כ"כ בעלי תאוה, אלא המן היה לחם מן השמים לחם

[תרב]

שמלאכי השרת משתמשים בו ולכן היה כולו רוחניות ולא היה שייך להגרר בו אחר תאות האכילה ולא עמדו כלל בנסיון. והם רצו נסיונות כדי שיוכלו להתגבר עליהם ולעבוד את ה', ולכן אמרו: במצרים היה לנו סיר הבשר וכו', כולו גשמיות והיה זה ענין בשבילנו להתגבר על תאות האכילה, אך במן אין נסיונות. והוסיף, שלא כתוב שאכלו את הבשר אלא בישבנו על סיר הבשר ובאכלנו לחם לשובע, שרק ישבו ע"י סיר הבשר והתגברו ואכלו לחם לשובע. וזהו באכלכם את לחם הארץ תתגברו על עצמכם ותרימו תרומה לה'.

פ ר ש ת ש ו פ ט י ם

עה"פ [דברים כ, ה]: מי האיש אשר בנה בית חדש וכו' ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו וכו' ומי האיש אשר ארש אשה וכו'. אמר, שהרמב"ם בהל' דעות פ"ה הי"א מביא דרך בעלי דיעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו בתחילה ואח"כ יקנה בית דירה ואח"כ ישא אשה שנא' מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה, עכ"ל. ומקשים המפרשים וגם בכס"מ הלא בתורה נאמר בית לפני כרם ומדוע מקדים הרמב"ם כרם לפני בית כדי להביא רא' שצריך אדם לסדר לו תחילה פרנסה ואח"כ לבנות בית. והמפרשים טורחים לתרץ הקושיה על הרמב"ם. ואמר שהחתם סופר מתרץ היטב, שמה שכתוב בתורה אשר נטע כרם ולא חללו, היינו שכבר הגיע זמן חלול ועדיין לא חללו, וזמן חלול הפירות הוא ד' שנים אחר נטיעת הכרם, וא"כ מ"ש בתורה בתחילה בית חדש, למעשה היתה נטיעת הכרם תחילה שכבר חלפו ד' שנים מאז נטיעתו והגיע זמן חלול, ולבנות בית לא לוקח כ"כ הרבה זמן — חצי שנה או שנה, וא"ש דברי הרמב"ם שבאמת תחילה נטע הכרם. ואמר, שאפ"ל שלא קשה כלל, שהרמב"ם מביא איך הסדר של בעלי דיעה שקודם דואגים לפרנסה ואח"כ לבית ואח"כ לאשה, אבל בתורה מדובר בזמן המלחמה ואז אין סדר לנטוע כרם ולא לבנות בית, דאין זמן לכך וא"כ התורה כבר לא מקפדת על הסדר.

עה"פ [שם]: פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו. איתא ברש"י ודבר של עגמת נפש הוא. ומה הפי' ברש"י וכי בזה שאיש אחר יחנכנו יש יותר עגמת נפש מאשר ימות במלחמה, ואמר בשם אז"ל דכשהולכים במלחמה הולכים במס"נ אפי' למות, וא"כ עגמת נפש הוא שאדם מישראל ימות מתוך מחשבה כזו שאיש אחר יחננוך את ביתו החדש. שהרי ברגעיו האחרונים צריך לעשות תשובה וחשבון הנפש וזהו דבר של עג"נ הוא, שימות לא מתוך תשובה אלא יחשוב על ביתו.

פ ר ש ת ה א ז י נ ו

[דברים לב, כו] צור ילדך תשי וכו'. הרבי מקוצק ז"ל אמר שהמגיד מדובנה התכוין לאמת בשלשה משלים, ואולי זה אחד מהם: היו שני חברים עשירים ונתרושש אחד מהם ונעשה בעל חוב גדול ולא היה לו להחזיר. ויעץ לו חבירו

[תרג]

עצה שאם יבואו אליו המלויים יעשה עצמו משוגע ויצפצף וכך יפטר מהחובות. וכך היה. אחר שחזר למצבו התקין, לזה מחבירו כסף. כשבא לגבות חבירו בחזרה את חובו, החל הלה לעשות עצמו משוגע ולא רצה להחזיר החוב. צעק עליו חבירו הלא אני הוא שלמדתי אותך עצה זו ואתה משתמש בה לנגדי. וזה פי' הפסוק צור ילדך תשי, הלא אני שבראתי שכחה בעולם ונתתיה לך שאל"כ לא היה העולם קיים, כי האדם היה זוכר צרותיו ומות קרוביו וכד', ותשכח אל מחולליך ואתה משתמש בשכחה זו נגדי.

ש ו נ ו ת

בגמ' שבת קלח, ב: ת"ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל. רבותינו גילו לנו את הסוד שיבואו ימים קשים לישראל. אם אדם יודע שיבואו לו ימים קשים, ממילא הוא יודע כיצד להתכונן אליהם ואז הימים אינם קשים כ"כ. כך נתבשרו ישראל שעתידיים לחטוא, ומה הבשורה הזאת, אך י"ל מכיון שגילו להם שעתידיים לחטוא ממילא יתכוננו לכך ולא יפלו בחטא כ"כ. אם הימים הקשים באים לאדם בפתע אזי קשה להחזיק מעמד. אמנם אם יודעים שיבואו אז אפשר להתכונן לכך מקודם. וזה גם הפי' מה שמובא בספרים עה"פ [שמות לא, יז]: וביום השביעי שבת וינפש. ובגמ' (ביצה טז, א) דרשו על כך כיון ששבת וי אבדה נפש. ומקשים העולם הרי הנפש אובדת במוצש"ק ולא בעש"ק. אך הפי' הוא כיון שאדם יודע שהנפש עתידה להאבד ממנו במוצש"ק ממילא כבר אומר וי אבדה נפש, דיודע שיבואו ימים קשים. וזה מ"ש לעיל שאם אדם יודע שיבואו ימים קשים יכול להתכונן אליהם יותר טוב. גם יש פי' בשם הרבי מקוצק ז"ל וי אבדה נפש, שבשבת קודש הנפש מאבדת את ה"וי" שלה.

איתא בגמרא [פסחים כב, ב]: שמעון העמסוני היה דורש כל האתין שבתורה כיון שהגיע וכו'. והקשה בשם אז"ל ומה בא לרבות וברכת את ה' אלקיך, ואמר בשם הרוקח [סימן קיט] שקאי על בעה"ב, וכן אי' בגמ' ברכה לבעה"ב. אמר, דשמא קאי על ת"ח שמגיעה לו הברכה, שלאכול זה לא קל אלא ת"ח עושה שיוכלו לאכול וצריכים לכרך אותו. ואמר בשם הפנים יפות על מה דאי' בגמ' [ברכות כ, ב]: באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה, אבל אמרו חכמים תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. והק' מדוע קללוהו חכמים הלא אין דרכו של ת"ח לקלל. ותי' שהרי הק' בתוס' דאיך קטן יכול להוציא הלא אינו מחוייב אלא מדרבנן, ותי' בתוס' דליכא בקטן אלא חד דרבנן דמיירי שאכל הקטן כדי שביעה, ואביו אכל פחות מכדי שביעה ואתי דרבנן ומוציא דרבנן. וזה הפי' תבוא מארה שא"א לומר לע"ה שיאכל פחות מכדי שביעה שלא ישמע לנו, לכן קללוהו חכמים שתבוא מארה בבטנו שלא יהיה שבע, כדאי' בתוכחה שאוכל הרבה ואינו שבע, וא"כ יכולים להוציא אפי' מי שאינו מחוייב אלא מדרבנן. וממילא מגיעה ברכה לת"ח שלמדו איך לברך

[תורד]

וממילא יוכל לאכול כדי שביעה ולפטור עצמו, ולא יצטרך לצאת בברכת אחרים ותהי' מארה בו.

[בבא מציעא סב, א] נחלקו רבי עקיבא ובן פטורא בשנים שהיו מהלכים במדבר ויש כמות מים רק בשביל אחד האם ישתו וימותו שניהם או ישתה האחד מהם וחבירו ימות. ור"ע סובר וחי אחיך עמך חיך קודמים לחיי חברך. ובשפתי צדיק הביא בשם החידושי הרי"ם שכל מחלוקתם היא באופן שהמים של אחד מהם ואז סובר ר"ע דאינו מחוייב להפקיר את חייו ולתת לו את מימיו, אבל בזמן ששניהם שותפים במים או המים שייכים לאדם שלישי, גם ר"ע יודה ויאמר שישתו שניהם ואל יראה האחד במיתת חבירו.

ואמר, בפשטות מסתבר לומר שגם בכה"ג אמר ר"ע וחי אחיך עמך שחיך קודמים לחיי חברך, והוסיף שאצל ישמעאל שהלך במדבר ואזלו מימיו שמע אלקים את קול הנער והמציא לו מים, וודאי אצל יהודי יהא כן שהי"ת יעזור לו וימצאו מים וכל הציור בא כדי לומר לנו וחי אחיך עמך.

בהגדה של פסח: לבן ביקש לעקור את הכל ופרעה לא גזר וכו'. והקשה בשם הספרים מדוע לא עושים יו"ט על הנס שלא נתבצעה מחשבת לבן לעקור את הכל, כמו שעושים פסח על הנס שנעשה ביצ"מ. ותירץ בשם שנתנה לאאע"ה הבטחה בברית בין הבתרים שעם ישראל תמיד יהיה קיים ומי שירצה להשמיד את כולו לא יעלה בידו לעולם. וממילא לבן שביקש לעקור את הכל לא היתה מתבצעת כלל מחשבתו עקב ההבטחה לאאע"ה בברית בין הבתרים ואין זה נס כלל שלא הצליח במזימתו, כי לא יכולה להתקיים מחשבה כזאת. משא"כ אצל פרעה שלא גזר אלא על הזכרים בלבד והיה יכול לבצע מחשבתו זאת ח"ו, וכשלא ביצע הרי זה נס גמור. וז"ש הכתוב אצל בלעם [במדבר כג, יג]: אפס קצהו תראה וכולו לא תראה. חלק מהעם אולי תוכל לקלל ח"ו – קצהו, וכולו לא תראה – את כל כלל ישראל לא תוכל להשמיד כי ישנה הבטחה לאאע"ה.

[תרה]

אגרות מבעל "בית ישראל"

והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' [שמות יז, יא].
איתא במשנה בר"ה [פ"ג מ"ח] וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברים מלחמה, אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברין, ואם לאו כו'. והקשה וכי ידי משה מלתא זוטרתא, ומה הקושיא וכי ידיו של משה. ותירץ אם היה תלוי רק בידי משה היה תמיד ידיו למעלה. רק הפירוש כשישראל היו מסתכלין כלפי מעלה היו מגבהין ידי משה, ואם ח"ו לא, היו ממילא נופלים, העיקר היה תלוי הדבר בהם, כי ידיו של משה עמדו למעלה רק ע"י כח בני ישראל ע"כ, והבן הדברים מאוד.

והנה כמו כן סיפא דמתניתין שם איתא כיוצא בדבר אתה אומר [במדבר כא, ח] עשה לך שרף ושים אותו על נס וכו'. וכי נחש ממית או מחיה, אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים. נמצא שאם אדם מכוון לבו לאביו שבשמים אין לו לירא אפילו מנחשים ועקרבים. כמו כן אתה שהנך פעמים במקום סכנה אם תשים בד' מבטחך ותקוה ותצפה לו בוודאי לא יארע לך שום רע חלילה.

איתא [רש"י שמות יב, ו] שכלילה שיצאו ישראל ממצרים נימולו. והנה כתיב אצל יהושע [יהושע ה, ח] "וישבו תחתם במחנה עד חיותם" שנימולו והמתינו עד שנתרפאו, שסכנה לצאת לדרך תיכף אחר המילה, ולמה כשיצאו ממצרים לא השגיחו ע"ז. ותירץ דאיתא אצל אברהם אבינו ע"ה [רש"י בראשית יח, א. והוא בתנחומא וירא ד] שאמר לו הקב"ה שב ואני אעמוד. ולכאורה הלוא אין אומרים לחולה שב כדאיתא בגמ' [מועד קטן כז, ב]. אך שם כשנגלה עליו הקב"ה נתרפא תיכף ולא היה חולה, וכאן ג"כ דאיתא [הגדה של פסח] במורא גדול זה גלוי שכינה ונתרפאו תיכף מהמילה ויכלו לצאת.

איתא במדרש [מכילתא ריש פרשת בשלח] משה היה צווח לעצמות יוסף הגיע הזמן לצאת, ומיד באו העצמות למעלה. לכאורה למה היה צריך לצווח. אך דאיתא [בראשית רבה פמ"ד] שישראל היו צריכין להיות במצרים ארבע מאות שנה, רק מחמת קושי השעבוד השלים הגלות מקודם, וזה לא היו יודעין העצמות

מכת"י, שני המכתבים נמסרו ע"י הרב דוד אברהם מנדלבוים.

[תרו]

וחשבו שעוד לא הגיע הקץ, עד שהוצרך משה רבינו ע"ה לצוות להם הגיע הזמן לצאת, אף שלא שלמו הד' מאות שנים ג"כ הגיע הזמן, וכאשר שמעו כך באו תיכף למעלה. וכן ג"כ הטעם שהים לא רצה לקרוע את עצמו כדאיתא במדרש [שמות רבה פכ"א, ו; פרדר"א מב], רק שגם הוא ידע שישראל צריכין להיות במצרים ארבע מאות שנה, לכן חשב שעוד לא הגיע הקץ ולזה לא רצה לקרוע עד שהקב"ה אמר לו. והבן.

אם לא תבין מה מזה תצפין המכתב עד שנתראה פא"פ ואף אבאר לך הכל אי"ה.

אוצר החכמה

ספר 630